

AKADĒMISKĀ BRĪVĪBA UN INSTITUCIONĀLĀ AUTONOMIJA: SAISTĪBĀM JĀSEKO DARBĪBAI

ALLEA, EUA and Science Europe kopīgais paziņojums
2019. gada aprīlis

Zināšanu attīstība, zinātnes atklājumi un tehnoloģiju attīstība nodrošina mūsdienu sabiedrības uzplaukumu. Šāds progress ir iespējams, pateicoties pētniecībai — sākot no dzīvību glābjošām zālēm līdz dziļākai izpratnei par cilvēka uzvedību un mijiedarbību. Fundamentālās un lietišķās zinātnes labvēlīgi ietekmē sabiedrības attīstību visā pasaulē.

Tomēr pētniecība pārtikušas un ilgtspējīgas nākotnes veidošanā var notikt tikai tad, ja tiek ievēroti noteikti pamatprincipi. Zinātniekiem, lai tiktu attīstītas zināšanas, nepieciešama domas un izziņas brīvība, kā arī iespēja brīvi paust sava darba rezultātus un audzināt nākamo kritisko domātāju paaudzi. Šie principi saplūst vienā galvenajā — akadēmiskajā brīvībā, kas ir jāattiecinā uz visu kopienu, kas iesaistīta pētniecībā, izglītības apgūšanas un mācīšanas procesos. To pamatā ir institucionālā autonomija, kam jāpasargā augstākās izglītības un pētniecības iestādes no politiskas un ekonomiskas iejaukšanās un jānodrošina pašpārvalde akadēmiskajā kopienā.

Eiropas valstis — nacionālās likumdošanas, starptautisko tiesību vai ES Pamattiesību hartas veidā —, kā arī citās pasaules valstīs pastāvošās tiesību normas garantē akadēmisko brīvību un institucionālo autonomiju. Lai gan šie juridiskie instrumenti atšķiras pēc darbības jomas un satura, tie ir vienoti savās saistībās aizsargāt šos principus. Tomēr, pretēji šīm saistībām, akadēmiskā brīvība un institucionālā autonomija Eiropā un pasaulē

vairs nav tik pašsaprotama, tādējādi radot nopietnas sekas zinātniekiem, zinātnei un sabiedrībai.

Visas Eiropas akadēmijas jeb ALLEA, Eiropas Universitāšu asociācija jeb EUA un Zinātne Eiropa jeb *Science Europe*, pārstāvēd plašu Eiropas pētniecības un augstākās izglītības sistēmas daļu, atkārtoti uzsver, ka akadēmiskajai brīvībai un institucionālajai autonomijai ir būtiska nozīme un vērtība sabiedrībā, kā arī aicina:

- valdības un valsts iestādes: aizstāvēt akadēmisko brīvību un aizsargāt augstākās izglītības un pētniecības iestāžu institucionālo autonomiju, nodrošinot tām skaidru un konsekventu tiesisko regulējumu; atturēties no iejaukšanās to iekšējās lietās un iesaistīties pastāvīgā, uz savstarpēju uzticību balstītā dialogā ar nozari;
- valdības un valsts iestādes: nodrošināt pētniekiem un studentiem tiesības uz akadēmisko brīvību, tai skaitā vārda, uzskatu, domas, informācijas un pulcēšanās brīvību, kā arī tiesības uz izglītību un mācīšanu;
- valdības un valsts iestādes: nodrošināt autonomiju zinātnes padomēm un citām struktūrām pieņemt lēmumus par finansējuma piešķiršanu, kā arī nodrošināt finansēto nozaru dažādību; lai gan ir pieļaujamas finansējuma prioritātes, neviena no zinātnes nozarēm kopumā nedrīkst būt izslēgta politisku apsvērumu dēļ;

■ universitātes, finansēšanas aģentūras (fondi), akadēmijas un citas zinātniskās organizācijas: nodrošināt visiem pētniekiem, pasniedzējiem, studentiem garantēt akadēmisko brīvību, attīstot cieņu pret brīvas izpausmes un atklātas viedokļu apmaiņas kultūru un aizsargājot pētniecisko un mācībspēku kopienas no sankcijām, kas vērstas pret akadēmisko brīvību.

Apakšā parakstījušās organizācijas atzīst, ka akadēmiskā brīvība un institucionālā autonomija nepastāv tikai savu interešu dēļ, to uzdevums ir drīzāk dot iespēju augstākajām izglītības un zinātnes institūcijām uzņemties

atbildību. Akadēmiskās brīvības pamatā ir stingri zinātniskie un profesionālie standarti, personas tiesību ievērošana, ētiska rīcība un izpratne par pētniecības ietekmi uz cilvēkiem un vidi. Autonomajām augstākās izglītības un pētniecības institūcijām ir jābūt atbildīgām savu kopienu priekšā, kā arī pret valsts iestādēm un visu sabiedrību.

Lai to nodrošinātu, valdībām ir galvenā loma. Uzskatām, ka akadēmiskā brīvība un institucionālā autonomija kopā ar mērķa apziņu un atbildību dos iespēju uzplaukt augstākās izglītības un pētniecības institūcijām un visai sabiedrībai, kurai tās kalpo.